

Lichtenštejn(c)i za války:

Od zákazu bílých podkolenek k přísaze věrnosti a zpět

„Na panství knížete Lichtensteina na jižní Moravě byl knížetem vydán zákaz nošení bílých punčoch a dirndlů,“ píše v červnu 1937 list Naše Slezsko pod titulkem Kníže Lichtenstein proti provokatérům: „Žádný z knížecích zaměstnanců nesmí být také členem (sudetoněmecké) SdP. Se všemi byly uzavřené nové smlouvy a na jejich základě kdyby se provinili proti předpisům, mohou být okamžitě propuštěni. Zárok knížete Lichtensteina, motivovaný jeho slovy „napřed jste občany státu Československého a pak mými zaměstnanci“, lze jen chválit a neškodilo by, kdyby bývalá česká šlechta vlastníci v německých krajích dosud rozsáhlé statky – jako například Schwarzenbergové – si z něj vzala příklad.“

Není nad četbu dobových novin. Článek z Našeho Slezska přesně ilustruje postoje knížete Františka I. z Lichtenštejna k německému národním socialismu a k nebezpečí, jež představovalo Hitlerovo Německo nejen pro celý svět, ale i pro Československo, pro malé Lichtenštejnsko a nakonec i pro knížecí rodinu.

Tehdy téměř čtyřiaosmdesátiletý kníže nemohl nevidět, co se děje: jeho manželkou byla Elsa von Gutmann z významné židovské rodiny a před projevovaným nepřátelstvím, psychologickou šikanou a ponižováním ze strany antisemitů a přívrženců národního socialismu jí neuchránil ani sňatek s ním. Co ovšem musel rod Lichtenštejnů spolu s vládou knížectví řešit především, byl zdravotní stav vládnoucího knížete. V časech, kdy bylo zapotřebí jeho energie a přítomnosti, jej stále vážnější nemoc oslabovala natolik, že od roku 1935 nebyl schopen ani navštívit Vaduz.

Rod Lichtenštejnů přečkal v plné síle téměř 900 let kromě jiného i proto, že většinou reagoval včas jak na situaci v Evropě, tak i ve vlastním domě. Ani tentokrát tomu nebylo jinak: v březnu 1938 se stal na základě dohody mezi knížetem Františkem I., lichtenštejnským premiérem Hoopem a princem Aloisem, otcem nástupce trůnu, tehdy dvaatřicetiletý František Josef II. tzv. Princem Regentem. Co to znamenalo? Otec dnešního vládnoucího knížete Hanse Adama II. začal vykonávat funkci hlavy státu za svého nemocného prastrýce, jenž se s manželkou Elsou uchýlil do Valtic. Stav regentství netrval dlouho: František I. v červenci roku 1938 ve Valticích zemřel, František Josef II. se stal vládnoucím knížetem a Elsa von

Gutmann se odstěhovala do Švýcarska, kde zemřela v roce 1947.

Lichtenštejnci si vybrali: zmařili nacistický puč

František Josef II. z Lichtenštejna se ujal své role regenta energicky. Již 18. března 1938 dorazil do Vaduzu, kde oznámil – v historii knížectví dosud nebyvalou – novinu: i když si Vídeň ponechá jako jedno ze svých sídel, přestěhuje se trvale do Lichtenštejnska. „Tato zpráva,“ psal Liechtensteiner Volksblatt o měsíc později, „se setkala s velkou a všeobecnou radostí.“

Lichtenštejnský lid pochopil tento krok přesně tak, jak ho František Josef II. zamýšlel. Zdůraznil roli hlavy nezávislého státu, která má žít mezi svými. Samozřejmě, že Princ Regent, od července 1938 vládnoucí kníže, neřešil od svého březnového příjezdu do Vaduzu pouze stěhování. Jednak významně přispěl ke smíru zneprátených místních politických stran a spolu s vládou chystal zemi na přicházející roky. „V době, kdy se knížectví obávalo obsazení německými vojsky, stal se František Josef II. symbolem národní suverenity,“ píše se v brožurce „Anšlus, nebo suverenity?“ vydané Lichtenštejnským zemským muzeem.

Bylo pochopitelné, že se Lichtenštejnsko, jež se po anšlusu Rakouska z 12. března 1938 stalo sousedem Hitlerovy Třetí Říše, necítilo v bezpečí. Země si přestala vydržovat armádu v roce 1868 a zhruba 8000 obyvatel by se stěží ubránilo i menší, dobře vyzbrojené jednotce německého wehrmachtu. Proč tedy Hitler váhal? Z dobových dokumentů víme, že se o osudu Lichtenštejnska rozhodl 18. března

1938: nechá tuto zemi být, protože je příliš nevýznamná a – což bylo zřejmě důležitější – její anexe by se rovnala napadení Švýcarska, s nímž chtělo Německo udržet neutrální vztah. Ovšem Hitlerovo rozhodnutí nebylo černobílé. Otevřená okupace se zamítá, ale pokud by se v Lichtenštejnsku našla proněmecká, národně-socialistická skupina, ochotná zorganizovat státní převrat, Německo ji bude podporovat. Lichtenštejnský premiér Hoop ve zprávě ze své návštěvy Německa na konci března 1938 napsal: „Národně socialistická strana, jejímž cílem by bylo připojení k Říši, by mohla očekávat sympatie a morální podporu z Německa. Proto je v zájmu nezávislosti naší země nanejvýš důležité, aby žádné národně socialistické hnutí v Lichtenštejnsku nikdy nevzniklo.“

Někteří posměváčci tvrdí, že knížectví mělo prostě štěstí. Štěstí z nevýznamnosti. Předchozí řádky dokazují, že to není pravda. Obyvatelstvo, vláda i kníže František Josef II. museli prokázat odvahu a vůli k nezávislosti na Německu. Dny, kdy si svobody milovné Lichtenštejnsko muselo otevřeně vybrat stranu, přišly v březnu 1939. Předsevzetí premiéra Hoopa, že národně socialistické hnutí nesmí v zemi vzniknout, se totiž zcela nenaplnilo. Ještě na jaře 1938 začalo v zemi působit „Německé nacionální hnutí v Lichtenštejnsku“ (v letech 1938–1945 mělo mezi 150–300 členy) a to se 24. března 1939 pokusilo o vyvolání převratu tím, že vyhlásilo připojení k Říši a provokativně veřejně páliło svastiky, čímž se snažilo přivolat německé jednotky tábořící za hranicemi. Se sice amatérským, ale přesto pokusem o převrat si poradila lichtenštejnská policie spolu s davy občanů, kteří přišli na pomoc.

Odvracení nacistického převratu dokonalo symbiózu knížete Františka Josefa II. se svým lidem. O měsíc později, 29. května 1939 se na louce nad vaduzským hradem odehrála masová demonstrace jednoty a vůle k nezávislosti: kníže přísahal věrnost svému lidu a lid přísahal věrnost svému knížeti. „Přisaháme věrnost svému knížeti a slibujeme konat v souladu s ústavou i zákony tak, abychom zachovali bezpečí a rozkvět naší země. K tomu nám pomáhej Bůh.“

Kníže a jeho plnomocník drží s Čechy

Boží pomoci ovšem nebylo třeba jen v Lichtenštejnsku. 16. března 1939 byl Němci zřízen tzv. Protektorát Čechy a Morava a již několik

Kníže František I. a jeho žena Elsa von Gutmann

Kníže František Josef II.
v době, kdy se ujal vlády

Přísaha knížete a jeho lidu nad hradem Vaduz v roce 1939

tydnu poté bylo ústřední vedení Lichtenštejnských statků se sídlem v Olomouci vyzváno, aby byl „provoz ústředního ředitelství řízen pouze německy a aby čeští úředníci byli propuštěni anebo pensionováni“.

Zatímco Františka Josefa II. zdržovaly tou dobou povinnosti vládnoucího knížete ve Vaduzu, v Československu ho zastupoval jeho bratr, princ Karel Alfréd z Lichtenštejna, jehož titul zněl „generální plnomocník“. A tento „generální plnomocník“ výzvě německých úřadů nevyhověl. Ústředním ředitelem zůstal Dr. František Svoboda, stejně jako na svých místech zůstávali ostatní vysocí „manažeri“ jako lesní inspektor Vepřek, stavební ředitel Ing. Matějů, účetní ředitel Knecht, či lesní rada Pobudský.

Vládci tzv. Protektorátu se samozřejmě nevzdávali. Na podzim roku 1939 zřídily německé úřady v Olomouci tzv. trestní dozorcí úřadovnu, která stejnou výzvu vůči Lichtenštejnům opakovala. Tentokrát s pohrůzkou, že „bude na všechny liechtenstejnské statky uvalena komisařská správa, jestliže ústřední vedení statků nepřizpůsobí se novým poměrům“.

Princ Karel Alfréd, jehož bratr František Josef II. už měl v té době za sebou společnou knížecí přísahu s občany Lichtenštejnska, ani tentokrát nevyhověl. Na konci války v roce 1945 tak Lichtenštejní zaměstnávali 191 Čechů a 24 Němců, přičemž většina Němců se starala o statky a podniky na území Rakouska. Podle poválečných dokumentů, sepsaných pro Národní výbor Olomouc se „*Liechtenstejnské ústřední ředitelství velice zasazovalo podle svých sil o zmírnění totálního válečného nasazení českých lidí*“. V číslech: během války přijali Lichtenštejní do zaměstnání 20 lesních čekatelů, 6 lesníků a 36 úředníků, které sice nepotřebovali, ale všichni se coby Češi díky tomu vyhnuli totálnímu nasazení.

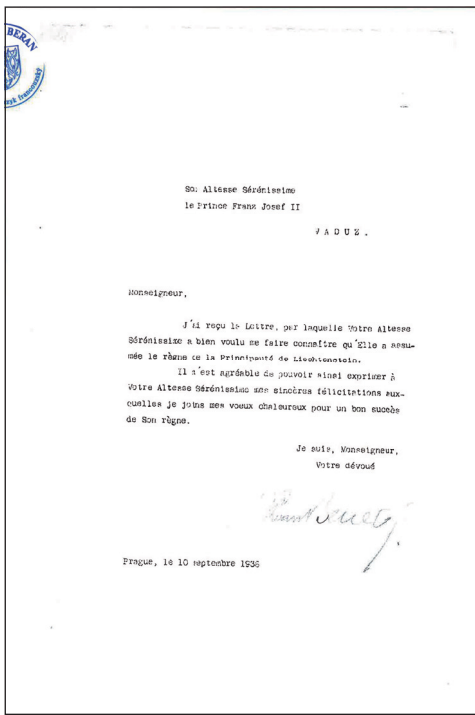
Po roce 1945 české úřady zkoumaly, jak se „generální plnomocník“ osvědčil za války. V dochovaném dokumentu pro Okresní národní výbor v Olomouci se píše:

„V sociálním ohledu bylo o Liechtenstejnské úředníky a zaměstnance postaráno nejlépe ze všech československých velkostatků. Zejména generální plnomocník Princ Karel Alfréd z Lichtenštejna zavedl zde četná zlepšení a od

něho osobně vypracovaná „*Liechtenstejnská služební pragmatika*“ jest pro zaměstnance nejvýhodnější ze všech podobných v Československu zavedených předpisů. Karel Alfréd z Lichtenštejna vždy dbal, aby všechna práva platila stejně pro Čechy jako pro Němce. To týká se zejména nároku na přídatky pro děti, které byly jím pro české zaměstnance jen s největšími obtížemi prosazeny. Byl to jediný případ v Protektorátě, kdy bylo docíleno úplné a naprosté zrovnoprávnění českých a německých zaměstnanců.“

Samozřejmě, že odezva protektorátních úřadů nebyla mírná. Archivy jsou plné jmen lichtenštejnských zaměstnanců, kteří byli v průběhu války zatčeni. A co je také z archivních materiálů zřejmé? O každého jednotlivě-

Československý prezident Edvard Beneš píše v roce 1938 Františku Josefu II. u příležitosti převzetí vlády nad Knížectvím Lichtenštejnsko: „Je mi velkou ctí, že takto mohu Vaší Nejjasnější Výsosti vyjádřit svá nejupřímnější blahopřání, ke kterým připojuji svá nejvřelejší přání úspěchu Vaší vlády.“

ho člověka se vždy snažil postarat Princ Alfréd osobně. Naléhal na německé úřady, platil právníky, přesvědčoval.

Zřejmě nejvýznamnější událostí je v tomto smyslu zatčení centrálního ředitele Františka Svobody, kterého gestapo věznilo šest měsíců a nakonec ho postavilo před soud ve Vratislavi. „Generální plnomocník“ Karel Alfréd vynakládal velké úsilí, aby svému řediteli pomohl, někdy i s nasazením vlastní bezpečnosti. Nejenže vystavil manželce JUDr. Svobody falešné potvrzení, že jede do Vratislavi nakupovat ve jménu Lichtenštejnů dříví, aby se mohla k soudu dostavit, ale navzdory protestům říšských úřadů odjel do tehdejší Breslau i osobně, aby zde dobrovolně svědčil. Dr. František Svoboda byl skutečně osvobozen a jeho vnuk je ve spojení s knížecí rodinou dodnes.

Historie nemá logiku. Dodnes

Zatímco vládnoucí kníže ve Vaduzu mohl snadněji zažívat spojení se svým lidem a čerpat třeba ze zkušenosti oné přísahy na louce nad hradem, jeho zástupci v tzv. Protektorátu to měli mnohem těžší. Přesto, i za zvýšeného nátlaku v době okupace a zákazu shromažďování se podařilo z knížecích peněz vystavět kostel ve slovácké vsi Tvrdonicích. Slavnostní svěcení kostela, které se uskutečnilo 7. září 1941, bylo nečekanou příležitostí k národní slavnosti a manifestaci celého jihomoravského kraje. Slovy archivních dokumentů: „V zastoupení knížete Františka Josefa II. se slavnosti zúčastnil jeho mladší bratr Jiří z Lichtenštejna. Ten kráčet ostentativně hned za církevními hodnostáři, se slováckým lidem, v národopisném průvodu obcí...“

Stalo se tak čtyři roky poté, co prastrýc prince Jiřího, kníže František I. z Lichtenštejna, zakázal svým zaměstnancům nosit bílé podkolenky a sdružovat se v sudetoněmecké straně. Dva roky poté, co knížectví potlačilo nacistický puč. A čtyři roky předtím, než vládnoucí kníže Františka Josefa II. označilo československé ministerstvo vnitra vedené komunisty za Němce. V čemž, ostatně, české úřady setrvávají dodnes.

komerční prezentace